

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Олена КОСТЕЦЬКА

©2002

ДО ПРОБЛЕМИ ЖАНРОВОГО РОЗМЕЖУВАННЯ
ПРОЗИ Б.ЛЕПКОГО

Проза Богдана Лепкого охоплює твори як малих, так і великих жанрових форм. Письменник не надавав переваги якомусь одному жанру, тому серед його доробку зустрічаємо оповідання і новели, нариси та ескізи, образки, казки для дітей, повісті. Але вплив іншомовних традицій, недостатня сформованість і нечітка диференціація жанрів зумовили проблему їх розмежування у прозі Б.Лепкого.

Питання жанрової своєрідності творів письменника так чи інакше принагідно торкалися дослідники його творчості. Зокрема, О.Царик звернула увагу на жанрово-стильову своєрідність малої прози Б.Лепкого і В.Оркана на тлі новелістики В.Стефаніка. Бо ж справді “твори Василя Стефаніка, як би літературознавці не визначали їх жанр — новели чи безсюжетні мініатюри, психологічні студії чи нариси, образки, — давно стали критерієм оцінки малої прози, мірилом майстерності його наступників” [12, 32].

Б.Лепкий приглядався до структури новел В.Стефаніка, відчував на собі їх вплив, але сам використовував різні викладові форми, розширював хронотоп своїх новел та оповідань, і це збільшувало об’єм текстів. Маємо у письменника твори з виразною новелістичною якістю, де велика вага психологізму, використано елементи і засоби імпресіонізму, символізму (“Жертва”, “Кара”, “В горах”, “Оля”, “Пачкар”).

Але Б.Лепкий для себе добре усвідомлював високу вартість новел В.Стефаніка; і саме схильність самого Лепкого до детальної мотивації вчинків героїв, до ускладнення композиції творів для всебічного розкриття характерів спричинила перехід письменника до інших, більших, жанрових форм — повістей і романів.

Малу прозу Б.Лепкого вчені не вважали вершиною мистецтва слова. Наприклад, Ф.Погребенник дав таку оцінку: “У малій прозі Богдана Лепкого відчуємо сильний відгомін народного життя з його соціальними конфліктами, морально-етичними проблемами” [10, 26]. І жодного слова про художню вартість.

Більше поцінують художні здобутки Б.Лепкого у великій прозі.

Першою повістю письменника була “Зломані крила”. Твір з’явився в “Зорі” 1897 року із означенням “новеля” і підписом Нестор Лендин. Критики не зреагували, напевно тому, що такого автора ніхто не знав. Далі Б.Лепкий звернувся до жанру повісті після I світової війни — “Під тихий вечір” (1923), “Сотниківна” (1927), “Зірка” (1929), “Вадим” (1930), “Веселка над пустарем” (1931).

Треба відзначити, що літературознавці розділилися у думці про причини переходу письменника від малих прозових форм до більших. Одні схилились до твердження про закономірність процесу під впливом зростання майстерності, інші вважали, що великі

жанрові форми Б.Лепкий обрав, щоб якнайповніше відтворити той час та історичні обставини. Так, Є.Пеленський писав: “Під впливом війни зачався в творчості Лепкого новий період. Не закидаючи лірики, ... він куди більше уваги присвячує епіці, власне історичній повісті” [9, 26]. А от, наприклад, Лука Луців дотримувався позиції, що в “новелях Лепкого є немов завдаток на пізніші постаті Кочубеїхи і Мотрі. Трапляються енергійні жінки, ... немов “Сотниківна” Ірина із новелі “Ще крок, ще два”” [8, 536].

Окрім того, характерною рисою є те, що як і в оповіданнях, так і в повістях є певне коло схожих тем. Власне у повістях проблематика ширша і глибше розкривається. Ще Василь Верниволя відзначив взаємодоповненість ліричних та малих прозових творів: “Оповідання Лепкого до його літературної характеристики приносять мало чого нового. Та ж сама сумна основа, та сама задумливість, той самий спокій – і сумні, здебільшого, герої, сумні від свого важкого життя. У всіх них психологія придушених, пригнічених, економічно залежних людей, усі вони, як пташка у клітці, б’ються в безпросвітньому своєму життю або потопують у морі дрібничок. І всіх їх, що терплять під вагою долі, обгортає Лепкий своєю прихильністю, стараючись підхопити кожен рисочку їх важкого життя: і селян, і попів, і інтелігентів, тих трьох клас, що ними займається” [1, 49].

Прикметно, що героями повістей Б.Лепкого на суспільну тематику є саме представники цих трьох соціальних прошарків, помічених В.Верниволею в оповіданнях. Тому не дивно, що письменник звернувся до нових різновидів повісті, бо саме, сучасне Б.Лепкому, життя, його світогляд давали величезний матеріал, який не міг вичерпатися однією повістю чи навіть циклом.

Великі за обсягом твори Б.Лепкого мають такі жанрові означення: “Зломані крила” (новеля), “Під тихий вечір” (повість-казка), “Сотниківна” (історична картина з часів Івана Виговського), “Зірка” (повість з повоєнного життя), “Вадим” (повість з княжих часів), “Веселка над пустарем” (повість), “Крутіж” (історичні малюнки з часів гетьмана Виговського), “Мазепа” (історична повість).

Проте іноді один і той же твір окреслено по-різному. Йдеться про “Зломані крила”. У примітках до другого тому “Писань” Б.Лепкий пише: “Під псевдонімом була друкована моя **повість** “Зломані крила”... [цит. за 5, Т. 1, 800] (Виділено нами. — О.К.). У газеті твір вийшов, як вже згадувалось, під жанровим маркером “**новеля**”. Шлях цього твору до читачів був непростим. Найкраще усі труднощі розкрито в листах Богдана Лепкого до Осипа Маковея – редактора “Буковини”. Тут теж немає уніфікації жанру: “Фабула мого **оповідання** не сфінгована, а дійсна. Я був свідком цілої тої трагедії. [...] Нагода приподала мені тему у нас не оспівану, а тим самим нову. І в тім, власне хто зна, чи не лежить ціла ошибка твору. Житє в Захоронці замало знане і для того поки що ширшого загалу **повість** на тлі того життя мусить видатися неприродньою банальністю. Якщо я чувся був в силах, був би написав тую **повість** стихами, вона була би вийшла далеко краще і природніша. [...] ціле **оповідання** писане не байдужно...” [2, 392-393]. (Виділено нами. — О.К.).

У “Буковині” твір не надрукували, напевно, побоюючись гострої критики духовенства [див. 2, 395], тому Б.Лепкий передав його до “Зорі”. За жанровими ознаками “Зломані крила” — все ж таки повість. Саме як повість твір згадують В.Лев [3, 209], М.Сивіцький [11, 183-185], Ф.Погребенник [10, 28]. На жанр повісті вказують і особливості сюжету та композиції.

Дещо відмінними від жанрових означень Лепкого є його твори “Під тихий вечір” та “Веселка над пустарем”. Яскраво виражена складна композиція першого твору і своєрідна оповідна манера другого виявляють тяжіння до романного відображення дійсності і викладу матеріалу.

Найбільший твір письменника “Мазепу” називали трилогією в п’яти частинах, повістю-епопеєю, циклом повістей-романів [див. 10], романом, тетралогією [див. 3]. Проте найвдалішим нам видається термін “пенталогія”, а не трилогія чи навіть

септалогія. Поділяємо думку Т.Литвиненко, що таке визначення “відповідає принципіві самого Б.Лепкого, оскільки опублікувавши перші три частини роману, з яких перша складалася з двох розділів, він назвав їх трилогією, а не тетралогією. Такий підхід письменника дає право стерджувати, що і два розділи “Полтави”, об’єднані спільною назвою, слід вважати однією частиною” [7, 3]. А на сьогодні таких частин усього п’ять.

Таким чином, проблема жанрового розмежування прози Б.Лепкого (йдеться насамперед про великі форми) є складною. Загалом жанрові межі нерідко характеризуються гнучкістю і певною умовністю, тому й простежуємо, наприклад, у повістях ознаки новели чи роману або ж навпаки.

Соціально-побутові ж повісті Б.Лепкого потребують поглибленого вивчення та сучасного тлумачення саме з огляду на їх своєрідну жанрово-стильову неоднорідність. Можливо, в такому руслі слід розгортати побіжно висловлену думку Є.-Ю.Пеленського про “модернізацію” Б.Лепким повісті як начебто пережитого на початку ХХ ст. літературного жанру [див. 9, 28].

ЛІТЕРАТУРА

1. Верниволя Василь (Сімович В.). Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п’ять літ його письменницької праці) //Лепкий Б. Писання: У 2 т. — Т.1. — Київ, Ляйпціг: Українська Накладня, 1922. — С.1-LXXVII.
2. Журавлі повертаються...: 3 епістолярної спадщини Богдана Лепкого./ Упоряд. В.Качкан. — Львів: Фенікс, 2001. — 920с.
3. Лев В. Богдан Лепкий. 1872-1941. Життя і творчість.// Записки НТШ. — Т.СХСІІІ. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1976. — 329 с.
4. Лепкий Б. Твори: В 2 т. — К.: Дніпро, 1991.
5. Лепкий Б. Твори: В 2 т. — К.: Наукова думка, 1997.
6. Лендин Н. Зломані крила: Новеля //Зоря. — 1897. — С.49-51, 70-75, 108-111, 128-132, 141-145, 161-166.
7. Литвиненко Т.М. Історіософська концепція пенталогії Б.Лепкого “Мазепа” та її художня реалізація. — Суми: Слобожанщина, 2001. — 164с.
8. Луців Л. Поет споминів (Б.Лепкий, лірик і новеліст) //ЛНВ. — 1931. — Т. 106. — Кн. 6. — С.533-538.
9. Пеленський Є.Ю. Богдан Лепкий — поет //Богдан Лепкий (1872-1941). Збірник у пошану пам’яті поета. — Краків-Львів: Українське видавництво, 1943. — С.13-32.
10. Погребеник Ф. Богдан Лепкий //Лепкий Б. Твори: В 2 т. — Т.1. — К.: Наукова думка, 1997. — С. 5-35.
11. Сивіцький М.К. Богдан Лепкий: Життя і творчість. — К.: Дніпро, 1993. — 375с.
12. Царик О. Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог. — Тернопіль: ТДПУ, 2000. — 136 с.